

Henrik Skov Nielsen

Suicide Missions

English Summary

The article falls into two interconnected parts. In part one a diagnosis of the economization of universities and the theoretical developments in the humanities in Denmark is provided with an emphasis on literary theory. Positions and persons associated with literary theory have become so weak and diffuse that theory no longer poses a counter-logic or counter-language to other logics and languages such as political or economical ones, it is claimed. In the second part a predominantly formal analysis of the literary work »The Suicide Mission« (Selvmordsaktionen) is carried out with a wish to show that what the book tells us about democracy, Iraq, state of exception etc. can hardly be understood if one jumps to looking only at the world instead of also in the work.

Henrik Skov Nielsen

Lektor og studieleder ved Nordisk Institut, Aarhus Universitet. Har skrevet bøger og artikler på dansk og engelsk om bl.a. ny dansk litteratur, narratologi og litteraturteori. Redaktør af serien »Moderne Litteraturteori«, som udkommer på Aarhus Universitetsforlag.

K&K 104 (2007), 132–146

Selvordsaktioner

Introduktion

Der er gået inflation i at tale om teoretiske vendinger eller turns. Man har diagnosticeret et linguistic turn, et ethical turn, et performative turn, et intermedial turn, et contextual turn, et narrative turn og mange andre turns. Det synes om ikke andet at være gennemgående, at teori vender. Der er helt overordnet tale om vendingens vending, et turning turn.

Litteraturteori er ingen undtagelse. Litteratur og litteraturteori vender. Litteraturen vender sig væk fra sig selv og fra forestillingen om, at den *har* et selv, og litteraturteorien vender sig i stedet mod andre områder, som den søger at danne forbindelse med.

Hvis man med en helt grov skitse kan tale om et pendul, der i tilgangen til litterære tekster svinger mellem tekstuelle tilgange og kontekstuelle tilgange,¹ så er dette pendul i øjeblikket svinget så langt i retning af de kontekstualiserende tilgange, at snoren er godt på vej til at knække, så der ikke kan blive tale om et tilbagesving. Snarere synes det for flere og flere at give mindre og mindre mening overhovedet at tale om litteratur som andet end et i det lange perspektiv kortlivet historisk fænomen, som selv inden for sin glanstids epoke ikke eller kun problematisk lader sig adskille fra ikke-litteratur.

Situationen stiller litterater over for den betydelige udfordring, som det er på den ene side at friholde en plads til den genstand, de beskæftiger sig med og dens eventuelle særegne kvaliteter, og på den anden at med-reflektere denne genstands de-autonomisering og den verdensvendthed, der kendetegner store dele af den mængde, som man i dag vil kunne omtale om litteratur.

Over for den udfordring kan man bl.a. reagere på to måder. Enten kan man insistere på sin såkaldte kernefaglighed og vedblivende læse Mallarmé og Blanchot og således satse på, at det er korrekt, når man siger, at litteratur er en af de allermest komplekse kulturelle artefakter, og at konjunkturerne vil skifte, så der igen bliver brug for forskere med kompetencen til at lave de mest komplekse analyser heraf. Man kan kort sagt blive et ur, hvor viserne står stille, mens det håber på at tiden indhenter

det, så det igen engang vil vise korrekt klokkeslæt. Eller man kan flytte sine semiotiske, kommunikative og øvrige erhvervede kompetencer til andre felter, hvor man kan håbe, at de gør fyldest og således deltage i forskningssatsninger om jura, om traume, om kulturel erindring, skrive om krig og terror, eller blive leder af et holocaustcenter.

I den artikel, som vi i dette nummer bringer af Dorothy Hale, adværer Hale mod, hvad hun ser som en tendens til på den ene side at kaste interessen for romanteori over bord og deprivilegere romanen som æstetisk artefakt, samtidig med at man på den anden side vedblivende lader værkerne, nok så meget som resten af virkeligheden, styre tilgangen og udgøre det empiriske materiale til at tale om selv samme virkelighed, nu blot frigjort fra teoretisk stringens og relevant metode.

Ærindet i denne artikel er todelt: Først at forsøge at kontekstualisere kontekstualiseringstendensen og skitsere, hvad denne kan fortælle om kultur og om klasse i dag. Dernæst og udspringende heraf – ikke at løse, men – at reflektere den vanskelighed og problemstilling, som Hale præsenterer, ved at analysere et værk, nemlig *Selvmondsaktionen*,² som med rimelighed kan kategoriseres som bl.a. litterært og i analysen forsøge at vise, at dét værks udveksling med den virkelighed, det er en del af og som i så høj grad er en del af det, for at kunne forstås, forudsætter at læseren insisterer på også at forsøge at forstå, hvad der sker i værket. Til det formål kan hun med fordel anvende romanteoretiske og formalanalytiske tilgange.

*Litteratur – og hvad så?*³

Afsnitstitlens spørgsmål reflekterer det forhold, at beskæftigelsen med litteratur i dag ingeniunde er selvlegitimerende. Beskæftiger man sig professionelt med litteratur, må man være klar til at besvare spørgsmål som »Hvorfor dog det?« eller spørgsmål som »Litteratur og hvad?«

Litteraturens værdi, og i endnu højere grad litteraturteoriens værdi, er aftagende i de senere år. Forfattere tegner ikke og litteraturprofessorer endmindre, som det til en vis grad var tilfældet i 1950'erne og 1960'erne, den samfundsmæssige debat, og tekstteori besidder ikke humanforskningens største prestige. Det er slående, at de felter, der dukker op som nye forskningsområder og helt særligt de felter, der opnår bevillingsgivers bevågenhed, hvis de overhovedet skal involvere litteratur, kræver at interessen herfor sammenstilles med andre interesser. De er helt ud i overskrifterne resultater af, at litteraturen kontekstualiseres. I introduktionen nævnes nye forskningsfelter som litteratur og ret og litteratur og medicin. De er paradigmatisk ved deres genkendelige »og«, som i helt konkret forstand udstyrer litteraturen med en kontekst. Det samme gæl-

der andre trendy muligheder som fx etik og litteratur og krig og litteratur. Denne sammenstillingstendens er symptomatisk både for tendensen til kontekstualisering og for det forhold, at vurderingen af nye teoriers og felters støtteværdighed og levedygtighed i dag i højere grad end tidligere afhænger af teoriesterne vurderinger. Derfor søger litterære studier ofte at gifte sig til rigdom og prestige og at føje sig selv til som et supplement til forskningsområder, der som fx medicin og jura ikke har samme motivations- eller legitimationsunderskud som litteraturstudierne.

Lov, krig og medicin behøver ikke at tænkes som ikke-litterære eller som litteraturforskningens Anden, men måden hvorpå og grundene til at de studeres, må siges at ligge milevidt fra enhver tanke om *desoeuvrement*, som har præget visse institutioner inden for humaniora, herunder fx studier, der traditionelt har haft en ekspliciteret interesse i forhold, som eksklusivt tilhører »det litterære«, en interesse i »litteraritet«, som af natur, desværre, i en vis forstand er specifikt virkelighedsfjern. Reaktionen herpå er, hvad enten det er en bevidst strategi for overlevelse eller en ureflekteret følgen med strømmen, at mange af de forskere og de miljøer, som tidligere insisterede på det eksklusive og det specifikt litterære, nu hengiver sig til det inklusive og det almene.

Udviklingen og presset afspejler en politisk betinget ændring i opfattelsen af universitetets funktion. Universitetet har således gennem de senere år gennemgået en radikal økonomiseringsproces, hvor groft sagt alle fakulteter og institutter må kunne begrunde deres eksistens med økonomiske argumenter. Universitetet er blevet underlagt de samme markeds kræfter, som dominerer resten af samfundet.

Undervisning og forskning er blevet vare-mærket.

Forestillingen om det utilitaristiske universitet, som befriet for »eksperttyranni«⁴ kan hellige sig det kvantificerbare, målelige og nyttige er et af mange resultater af den kamp, som for indeværende ikke går hverken under navnet klassekamp eller kulturkamp, men værdikamp.

Teori er i dag – mere end nogensinde før i nyere tid – bevillingsdrevet. En teori må, for at formå at tiltrække de nødvendige bevillinger, kunne demonstrere anvendelighed og nyttighed. Der er i sidste instans tale om en tankens fakturering, med den danske regerings eget præcise udtryk i handlingsplanen for forskning og udvikling.⁵ Værdien af forskningen i det hele taget sættes lig med værdien af forskningen i kroner og ører. I dén situation bør forskningsråd for så vidt ikke støtte fri forskning, men investere i forventet profit. Det siger sig selv, at så er behovet for et humanistisk forskningsråd ikke længere indlysende – ja et humanistisk forskningsråd er i grunden en form for oxymoron, en selvmodsigelse, en anomali, kan man se, hvis blot man tænker sig om. Derfor har vi

heller ikke længere et humanistisk forskningsråd, men derimod et forskningsråd for kultur og kommunikation. Kultur og kommunikation er nemlig ikke i samme grad, som man har tænkt det om mange former for humaniora, immune over for fakturering. Selv samme forskningsråd gav for nylig penge til et projekt med titlen »Kan en god muslimsk skoleelev blive en kompetent og loyal medborger? - Danske privatskoler for muslimske elever«. Jeg hører godt selv, hvor utroværdigt det lyder, men i skrivende stund kan dokumentation fortsat findes på forskningsrådernes hjemmeside.⁶ Relevansen og kvaliteten af det støttede projekt ufortalte, så er selve dets titel måske det tydeligste symptom på den domesticering og kolonisering af forskningens område, jeg har søgt at beskrive. Svarene på titlens spørgsmål er ikke givet på forhånd, men deres præmisser og de dikotomier og modsætninger, som projektet placerer sin forskning inden for, angiver tydeligt *typen* af mulige svar.

Selvmordsaktionen

Litteraturens vendinger og de litterære institutioners vendinger hænger nært sammen, men er ikke sammenfaldende. Blandt de mest markante vendinger hos litterært orienterede kunstnere er for mig at se på den ene side vendingen mod andre medier og andre materialer end bogens, fx musik, billeder og fotografier og på den anden side vendingen mod det private og det politiske. Disse vendinger delegitimerer litteraturforskernes adgang til at udlægge værkerne, idet de nu enten må anvende deres teori og metode og nøjes med at sige noget om kun en del af det samlede værk, eller må forsøge at sige noget om et empirisk materiale, som de i modsætning til romanen og novellen i bedste fald ikke har privilegeret adgang til at analysere og i værste fald er uden midler og muligheder til at beskrive adækvat.

Dermed er vi tilbage ved Hales udfordring.

Selvmordsaktionen er, i tillæg til at den efter min mening er et absolut hovedværk i det endnu unge årtusindes danske litteratur, både instruktiv og eksemplarisk i den sammenhæng.

Da den udkom, var det et genkommende træk i anmeldelserne, at anmelderne ikke vidste, om de skulle anmelde bogen som politisk dokument, litterær fiktion, selvbiografi eller noget helt fjerde. Bogen blev af nogle regnet så meget for litteratur, at den var indstillet til Nordisk Råds litteraturpris, men på den anden side er den endnu praktisk talt ikke blevet analyseret som litterært værk. Der er kun få litterater, der har sagt noget om bogen, og når de har, så har de fokuseret på projektet og omstændighederne og forfatteren, snarere end på værket selv.

I forbindelse med indstillingen til Nordisk Råds Litteraturpris taler Marianne Ping Huang fx mere om projektet end om bogen, som hun karakteriserer som dokumentation »indlagt« og »indlejret« i fiktion.⁷ Endnu mere ensidig er Rösing, som i sin anmeldelse i *Information* er glad for aktionen, men ikke for bogen, som hun også karakteriserer som en »dokumentation«: »Som politisk aktionskunst er Nielsens happening noget nær genial. [...] Men spørgsmålet er, om Selvmordsaktionen ikke først og fremmest er drevet af et blegt, europæisk jags behov for at få sin egen eksistens bekræftet ved at true den med udslettelse. Hvis Das Beckværk havde valgt at dokumentere aktionen i en anden og strammere form end de optegnelser, der groft sagt minder mig lidt for meget om dagbogen fra min første interrail-tur, ville vi have fået et vaskeægte politisk kunstværk, frem for noget hvor man hele tiden er i tvivl, om det er politisk kunst eller sygehistorie.«⁸ Selv om de valoriserer bogen forskelligt, er Huang og Rösing fælles om at mene, at værkets styrke ligger i dets inddragelse af verden og dens dokumentation og fælles om ikke at interesse sig for fx fortælle teknik, forholdet mellem begyndelse og slutning, sprogbrug osv.

Poul Behrendts læsning i *Dobbeltkontrakten. En æstetisk nydannelse* er en delvis undtagelse fra denne tendens, idet han især betragter (et før udgivelsen tilsendt manuskript af) værket under sin bogtitels synsvinkel, som en *æstetisk* nydannelse, hvorved han ganske vist i meget høj grad inddrager forfatteren uden for værket, men kun i meget begrænset omfang de øvrige aspekter af projektet. Således må han fx eksplicit bortse fra et helt centralt element for at kunne henføre titlen til en bestemt dialog:

»Først med denne dialog fra opgøret i Amara lever bogen for alvor op til sin titel: *Selvmordsaktionen!* – når bortses fra den overhængende fysiske livsfare, de to rejsende konstant udsætter sig for ved overhovedet at være taget af sted.«⁹

Min tilgang, når jeg nu går til en aspektualiseret analyse af værket, er reduktiv. Der ligger et vist mål af vold i at forsøge at forstå dét udsnit af en række aktioner, forestillinger og værker, som tilsammen danner en lang historie¹⁰ inden for rammerne af, hvad der er udgivet inden for et bestemt bogbind.¹¹ Dermed er der mange relevante kontekster, som jeg intet siger om. Det betyder imidlertid ikke, at jeg ønsker at autonomisere eller af-kontekstualisere værket. Analysen er derimod styret af et ønske om at antyde, at det giver mindst lige så god mening at lade (overvejende formelle) analyser af dét, som af forlaget, forfatteren og parateksten er udgrænset som et værk, vise vej ud mod en forståelse af nogle af værkets relationer til den virkelighed, det er i bestandig udveksling med som om-

vendt. *Selvmondsaktionen* siger noget om blandt andet undtagelsestilstand, Irak og demokrati, som rækker langt ud over værkets egne grænser, men som man ikke får øje på, hvis man ikke undersøger værket selv:

Selvmondsaktionen placerer sig på mangfoldige måder selvbevidst i en undtagelsestilstand. Begynder man udefra, ved omslaget og parateksten, så ser man, at dens forfatter er angivet i form af en webadresse, becknielsen.net, som den interesserede læser i øvrigt med fordel selv kan besøge.

Allerede med denne forfatteradresse er der antydnet et intrikat forhold mellem tekst og ophav.

Et gammelt strukturalistisk pejlemærke for forskellen mellem fiktion og ikke-fiktion er jo, om der er sammenfald mellem navnet på forfatteren og navnet på protagonisten. Her er det ikke til at afgøre, om der er et sådant sammenfald. De fleste læsere er vant til at tage forskellige læseregler i brug ganske automatisk, alt efter om de står over for en fiktiv eller en ikke-fiktiv tekst, men her kommer læseren, ganske som de fleste anmeldere gjorde det, i tvivl om, hvilke læsekoder, han skal aktivere i forhold til bogens beretning. Er dette en fiktion, der skaber den verden, den taler om, og hvis begivenheder derfor ikke skal betvivles inden for fiktionens rammer? Eller er det i stedet en i princippet falsificerbar beretning om virkelighedens Irak? I bogen aktiveres stærke argumenter for begge dele. Bogen forstyrrer på forskellige måder både en fiktiv og en ikke-fiktiv læsning.¹² Eller sagt på en anden måde: den lader sig eksemplarisk læse som *både* fiktion og ikke-fiktion.

Betydningsproduktionen er både værkimmanent og verdensvendt, og bogen et både etisk og æstetisk dokument.

Nogle af de nævnte aspekter bør ses i sammenhæng med at bogen også er en øjenvidneberetning.

Den handler om to unge mænd, Nielsen og Rasmussen, som i en meget bogstavelig forstand tager på en selvmordsaktion, idet de i en ikke mindre bogstavelig forstand forsøger at indføre demokratiet i Irak i 2004. Undertitlen lyder »Beretningen om forsøget på at indføre Demokratiet i Irak i året 2004«. På den måde udpeger både titel og undertitel et særkende ved bogen, nemlig at klicheer og fraser tages bogstaveligt. Det betyder imidlertid ikke væsentligst, at der laves ordspil ud af virkeligheden, men derimod virkelighed ud af ordspil og fraser. Fx frasen om »at indføre demokrati«, som her er fuldstændig bogstaveliggjort, idet demokratiet i form af en box føres ind i Irak. Undertitlen lader desuden læseren ane, at der er en vis temporal distance, som om det var en historisk beretning om forgangne tider. Og det viser sig faktisk at være tilfældet, hvilket jeg vender tilbage til. Mens forsidens forfatternavn og titler ikke lader læseren genreplacere bogen som andet end det fiktionsneutrale beretning,

så placerer bagsideteksten eksplicit bogen som en øjenvidneberetning: »Selvmordsaktionen er en nervepirrende øjenvidneberetning og et indlæg i diskussionen om demokrati, Irak og Europas rolle i det ny årtusinde.« Læseren kan altså her få en fornemmelse af måske at have fået et stykke samfundsvidenskab eller politisk journalistik i hænde. Som »øjenvidneberetning« er bogen under alle omstændigheder fyldt med refleksioner om, hvad det vil sige at bære vidnesbyrd, og det er via et par af disse, at jeg nu vil bevæge mig ind i bogen.

Hvor et vidne traditionelt opfattes som en der kan sige »Jeg var der, jeg så det, jeg kan fortælle om det«,¹³ så er vidnet her anderledes ude af stand til dette:

»Jeg forsøger at se ud af ruden, se ind i Irak, men jeg kan ingenting se, ingen form for form, selv ørkenen er ødelagt« [...]»¹⁴

Som man ser, er ikke alene ørkenen ødelagt, også selve ordene »ørken« og »ødelagt« er ødelagte. På handlingsplanet skyldes det, at Nielsen ikke har de danske tegn til rådighed, når han nedskriver sine notater, og samtidig betyder det, at undtagelsestilstanden flytter helt ind i ordene selv på en rent ud skrifttematisk måde. Undtagelsestilstanden sætter sit mærke på så signifikante danske ord som »død«, »fortælle« og »øje«.

Som en eftertanke lidt senere hedder det:

»Hvad var der jeg saa?« [...] jeg vil gerne fortaelle, jeg har fornemmelsen af at have set noget vigtigt, en afgørende forskel, forskellen mellem et samfund og kaos, mellem et landskab og intet, men... jeg kan ikke, eller, nej, jeg er ikke sikker paa, at jeg saa noget. Jeg saa og saa, ja ja, men jeg sansede intet [...] ingen billeder, jeg kunne beholde i mig og se for mig og fortaelle.¹⁵

Hele vejen igennem er vidneberetningen stærkt anfægtet. Spørgsmålet er bestandigt, hvordan man kan vidne om og fra en undtagelsestilstand, og om noget, som vidnet i mange tilfælde er komplet ude af stand til at forstå. Én strategi, som anvendes, er at kontrastere den fuldstændige mangel på overblik, viden og forståelse fra vidnets side i den enkelte situation med den senere repræsentation i medierne. Et eksempel herpå optræder, da gengivelsen af en fuldstændig kaotisk demonstration og skudveksling kontrasteres med følgende citat fra den engelske hærs hjemmeside:

»The Battle Group had an eventful week. It hit the headlines on Sky and BBC 24 after the demonstrations in central Al Amarah turned

into some quite interesting public order.«¹⁶

Gennem hele bogen er personerne, geografien og ikke mindst faren og angsten yderst reelle og virkelige. Men samtidig med disse helt uomgængelige realiteter og realitetsmarkører viser det sig, at historien på et andet niveau er fortalt fra en tid, der er fremtid i forhold til både den fortalte tid og læserens tid, da bogen udkommer. Beretningen er nemlig fortalt fra en ny verden, der er dateret i Bagdad, juli, år 21. I denne fremtid er fortælleren, tilsyneladende en form for historiker, henvist til at rekonstruere, hvad der hændte i 2004 efter gammel tidsregning ud fra tilgængelige kilder og bevismateriale. Hans historiske rekonstruktionsprojekt leder fx til noter som den følgende:

»Noget tyder på, at Nielsen var kendt i sin samtid, ikke af den bredere offentlighed, men i det mindste af en håndfuld lokale journalister på aviser og i radioen. For hvad ved vi ikke. Der har muligvis været tale om en form for kunstnerisk eller kulturel aktivitet. Men det har tilsyneladende ikke resulteret i noget af blivende værdi. Bortset fra en lille håndfuld avisartikler – blandt andet dem fra Irak – er der intet af det, han kan tænkes at have skabt eller produceret, der har overlevet hans umiddelbare samtid.«¹⁷

For en common sense betragtning udgør dette et åbenlyst fiktivt niveau. Men en analyse, der ønsker at sige noget om bogens opbygning, må kunne bringe et bud på, hvad der sker mellem de to niveauer og dermed mellem 2004 og år 21, som angives til at være år 2025 efter gammel tidsregning, hvilket altså netop placerer den ny tidsregnings begyndelse i 2004. Spørgsmålet om forholdet mellem de to niveauer kan ignoreres, hvis man på forhånd er sikker på, at bogen handler om virkelighedens og kun virkelighedens Irak eller om forfatterens kunstneriske strategier; til gengæld må det være et af de helt fundamentale, hvis interessen også er at sige noget om, hvad der sker i teksten.

Formelt har *Selvmondsaktionen* meget tilfælles med Svend Åge Madsens *Tugt og utugt i mellemtiden*. Madsens roman er på en gang en samtidsroman om Århus anno 1976, en fremtidsroman om en tid, hvor man ikke længere kender til romaner og til mange andre ting, som kendetegner samtiden og endelig en historisk roman, hvor historikeren Ato Vari forsøger at rekonstruere tankemodeller, genrer og historiske fakta. Den samme treenighed af samtidsroman, science fiction og historisk rekonstruktion kendetegner og præger *Selvmondsaktionen*.

Der er næsten overalt mindst to stemmer, som rummer hver sin mangel

på forståelse. Den ene stemme, vidnets, er præget af forvirring, angst, tvivl og mangel på overblik. Den anden stemme, som filtrerer læserens adgang til vidnets tanker, perceptioner og notater er gennemgående ude af stand til at sætte sig ind i det erfarende subjekts situation og oplevelser. Enhver *direkte* adgang til »hvad der virkelig skete« er gået tabt. Den stemme, som omend på meget anfægtet vis, er i stand til at sige »Jeg var der«, er indskrevet i en anden stemme, som betvivler hans motiver og hans forståelse af, hvad han tror, han ser, og som har en helt anden referenceramme. Dette bliver desto tydeligere, da det mod slutningen viser sig, at fortællingen er skrevet efter afslutningen på den europæiske civilisation.¹⁸

Nogen og noget dør, og noget nyt fødes. Hvad der præcist sker med Nielsen, er temmelig uklart, men da vi sidste gang hører om ham, synes han at være på dødens rand på caféen med det signifikant klingende navn Café Blue Sky. Herefter slutter bogen med nogle nok så vigtige refleksioner fra fremtiden, som jeg vender tilbage til, hvorefter følger det eneste af bogens billeder, som ikke er i det vedhængte appendix, og som viser Beck-Nielsen i bin Laden lignende gevandter.¹⁹

Bogen er på samme tid en manifest politisk intervention og en måde at forholde sig til litteraturens skæbne efter forfatterens berømte død.

Ved bogens slutning og fortællertidspunkt er undtagelsestilstanden permanent og allestedsnærværende. Den *er* den nye verdensorden. Stemmen fra fremtiden fortæller med ufastholdelig ironi, at i sidste instans var den største trussel mod denne nye verdensorden hverken islamisterne eller fundamentalisterne; ikke soldaterne, amerikanerne eller FN, ikke engang de transnationale virksomheder.²⁰ Den største trussel var folk som Rasmussen og Nielsen. Bogens sidste ord, da stemmen afslutter sin beretning, lyder:

»Efterhånden forstod alle, at der ikke et eller andet sted i den åbenlyse, overlegne imperiale magtdemonstration fandtes nogle undtagelser, nogle uafhængige, gode europæere, som ville lade ikke bare muslimerne, men hele verden, ja, 'universet' det bedste. Folk som Nielsen & Rasmussen var det værst tænkelige forklædt som det bedst mulige, og da det gik op for os, så tog historien den afgørende drejning, som er betingelsen for den verden, vi lever i nu.

Bagdad, Undtagelsestilstandens vugge, april år 22.«²¹

Man er vant til at tale om civilisationens vugge, men det er ikke let at afkode, hvordan man skal forstå denne slutning. Hvem og hvad var de en trussel for? Noget ønskeligt? Og i givet fald: ønskeligt for hvem?

Den individuelle historie og verdenshistorien konvergerer ved bogens slutning. Både individet og civilisationen er ved bogens afslutning på afgrundens rand i den fortalte tid – og begge for længst passé på fortælle-tidspunktet. Også på den måde er det en selvmordsaktion. Men hvad er det for en indtruffet begivenhed, der har ført til den beskrevne ny verdensorden og til at undtagelsestilstandens vugge er kommet til at stå i Bagdad? Derom skal det handle til slut.

Undtagelsestilstand, demokrati og selvmord

Selvmordsaktionen er i selverklæret undtagelsestilstand og ender altså med eksplicit at datere og placere sig selv i undtagelsestilstanden.

Undtagelsestilstand kan man i bred forstand tale om, når man ikke ved hvilke specifikke regler eller love, der gælder. Når normer og sædvane er brudt sammen. Når undtagelsen og ikke reglen hersker. Alt dette passer på det Irak, som beskrives i bogen. Irak er – hvis det er »a state« – a state of exception. Undtagelsestilstanden gør sig i bogen gældende på en lang række planer fra det verdenspolitiske over det helt personlige til sproget selv.

Samtidig er undtagelsestilstand også et begreb, som specifikt er knyttet til en juridisk og legalistisk diskurs, som den italienske tænker Giorgio Agamben har diskuteret adskillige steder. Bl.a. i *Homo sacer* og i bogen af samme navn, *Stato di Eccezione*, (på engelsk *State of Exception*). Med begrebet om undtagelsestilstanden ønsker Agamben bl.a. at stille spørgsmålene: »Hvad er den legale status af legalitetens ophævelse?« Og »Hvad sker der, hvis man har lovkraft uden lov?«²² For Agamben er det interessante bl.a., at der kan være en plads *i* loven til at gå *uden for* loven. Og der kan være en plads i den demokratiske forfatning til at suspendere den demokratiske forfatning. Undtagelsestilstanden vedrører på den måde for Agamben spørgsmålet om lovens grænser. Med Carl Schmitts udgivelser fra begyndelsen af 1920'erne om diktatur og om politisk teologi som stadige referencepunkter, stiller Agamben således med undtagelsestilstanden som eksempel spørgsmålet, hvilken juridisk status det kan have at sætte loven ud af kraft. Undtagelsestilstanden er på én gang inden for og uden for loven. Den har lovkraft, men ikke lov.²³ Undtagelsestilstanden bliver i sidste instans en vigtig årsag til, at demokrati og diktatur ikke nødvendigvis skal tænkes som modsætninger. Det fører til allehånde paradokser som *Selvmordsaktionen* – og i øvrigt også Mikkel Bolt i sine artikler og samtaler med Beck-Nielsen²⁴ – har godt blik for. Det gælder fx paradokset med at *indføre* demokrati, at tvinge nogen til ikke at lade sig tvinge. At afløse et voldsherredømme gennem en fundamentalt voldelig aktion

osv. Det irakiske folk skal være frie med vold og magt, og de skal selv bestemme, hvad enten de vil eller ej. Det sidstnævnte paradoks kan til en vis grad generaliseres: Demokratiet kan kun indføres og opretholdes ved hjælp af ikke-demokratiske foranstaltninger. Ved hjælp af provisoriske eller permanente undtagelser.²⁵

Her er vi, selv om det modsatte måske ser ud til at være tilfældet, nået tæt på et bud, der kan forklare et vigtigt forhold ved *Selvmordsaktionens* fortællestruktur, eller plot om man vil, og et bud på, hvorfor og med hvilken nødvendighed »Beretningen om forsøget på at indføre Demokrati« ender som beretningen om undtagelsestilstandens sejr. *Selvmordsaktionen* er også en beretning om det nye menneske, og om en uforklaret men tilsyneladende altomkalfatrende begivenhed i verdenshistorien, som må have fundet sted i 2004. Et kohærenskskabende bud på, hvilken begivenhed det er, som i 2004 placerer undtagelsestilstandens vugge i Bagdad, er, at der lige netop er tale om forsøget på at indføre demokrati i Irak – det være sig amerikanernes eller Nielsen og Rasmussens forsøg.

Ønsket om at indføre demokrati i Irak er jo på bizar vis delt af amerikanerne og parret Nielsen & Rasmussen og inden for den logik og temporalitet, der er bogens, mislykkes forsøget for begge parter med dén autoimmunitets nødvendighed, der ligger i demokratets paradokser, som de fremstilles i bogen.

I artiklen »Jacques Derrida's Language (Bin Laden on the Telephone)« beskriver Nicholas Royle, hvordan autoimmunitetens vigtigste logik er, at »[...] someone or something destroys itself through the process of seeking to protect itself [...]«²⁶ Man kan i forlængelse heraf hævde, at ethvert demokrati er spændt ud mellem to former for selvmord. På den ene side må ethvert demokrati, der fortjener sit navn, af natur være suicidalt derved, at det må åbne sig mod og invitere det, som siden kan overskride og udlette det – for eksempel i form af en demokratisk valgt regent, som ophæver demokratiet. På den anden side vil handlinger og lovgivninger, som tager sigte på at lukke netop sådanne muligheder for at beskytte demokratiet, resultere i en suspension af visse af demokratets principper og i autoimmunitetens form for selvmord, hvor selve forsvarsakten bliver dødsstødet.

Ved *Selvmordsaktionens* slutning synes selve ønsket om at indføre demokrati at have ført til både demokratiets og protagonistens selvudslettelse.

Denne logik ses efter endt læsning tydeligt annonceret allerede af forholdet mellem titel og undertitel, som dermed oplyser om, at det ikke er en beretning om demokratiets indførelse, men om »forsøget« på samme, samt at det – i endnu en bogstavelig læsning af titlen – ender som en selv-

mordsaktion. En selvmordsaktion, der ikke tager form af et selvmordsteroristisk angreb på demokratiet, men af demokratiets eget selvmord.

Afslutning

Hvis det er rigtigt, som Derrida siger det ét sted, at der findes meget lidt, næsten ingen litteratur, og som han siger et andet sted, at der er ingen litteratur uden demokrati og intet demokrati uden litteratur, så er det ikke vanskeligt, som Thomson humoristisk gør det, derudaf at deducere, at der findes meget lidt, næsten intet demokrati.²⁷

Ovenstående er ikke resultatet af et forsøg på at levere en omfattende læsning af *Selvmordsaktionen*, men af en stærkt aspektualiseret analyse med fokus på nogle af bogens formelle karakteristika. Ønsket har været det beskedne at søge at vise, at man på den ene side ikke bør overse den måde, en virkelig verden er i værket og gøre det til et rent æstetisk anliggende, mens man på den anden side heller ikke bør ignorere den måde, det virkelige værk er i verden, og dermed gøre det til en negligerbar anledning til kun at tale om sidstnævnte.

Fortalt som den er, fra en verden, der endnu ikke er læserens, giver slutningen med en næsten Kierkegaardsk gestus buddet om bedømmelse, refleksion og handling videre til hver enkelt læser som lige så mange etiske spørgsmål om undtagelsens mulighed for at påvirke fremtiden. I *Selvmordsaktionen* har vi bevidnet et forsøg, men pga. bogens særegne temporale opbygning er vi placeret i år nul, 20 år før historiens slutning.

Måske er det ikke længere for sent?

Noter

- 1 Nærværende tidsskrifts navneskift gennem tiden spejler meget godt forestillingen om sådanne konjunkturer. Fra *poetik* over *Kultur & Klasse* til akronymet *K&K*, der både stod for »Kultur og klasse« og »Kritik og kulturanalyse« og nu tilbage fra 4K til 2K: *K&K*, *Kultur & Klasse*. Jvf. Holmgaards artikel om tidsskriftet i nummer 100.
- 2 clausbeck-nielsen.net: *Selvmordsaktionen*, Kbh. 2005.
- 3 En mere udførlig behandling af nogle af det næste afsnits problemstillinger findes i min og Stefan Iversens artikel »Moderne litteraturteori og politik« in *Vandfanget*, 11. årgang, nr. 2 (2006), Århus.
- 4 Anders Fogh Rasmussen i sin første nytårstale til det danske folk, <http://www.stm.dk/Index/dokumenter.asp?o=2&n=0&ch=2&d=79&s=1&str=stor>
- 5 <http://videnskabsministeriet.dk/site/forside/publikationer/2003/nye-vejemellem-forskning-og-erhverv---fra-tanke-til-faktur/regeringspublikation.pdf>
- 6 <http://fist.dk/portal/pls/pr05/docs/1/1334002.PDF>

- 7 http://www.norden.org/nr/pris/lit_pris/2006/sk/beck-nielsen.asp
- 8 <http://information.dk/113657>
- 9 Poul Behrendt: *Dobbeltkontrakten. En æstetisk nydannelse*, Kbh 2006, p. 312. Man kan gisne om, at dette i en vis forstand ensidige fokus er en medvirkende årsag til, at Beck-Nielsen efterfølgende rasende veloplagt tager sin beundrer og hans bog under behandling i artiklen »Dr. Behrendts monster« in *Kritik* 180 (2006).
- 10 En historie som den interesserede læser kan finde en meget fin beskrivelse af i Gades og Schultz' artikel »Fra Buddinge til verdensscenen« in *Kritik* 172 (2004).
- 11 Også selv om Beck-Nielsen i et interview i *Ildfisken* mener, at »Når man laver et værk, der står på en sokkel eller ligger indpakket i et bogomslag med betegnelsen »roman«, så laver man noget, der tilstræber en suverænitet [...]« Sindø: »Min egen historie« in *Ildfisken* 30 (2003), p. 21.
- 12 Jf. Horace Engdahl (ed.): *Witness Literature. Proceedings of the Nobel Centennial Symposium*, Stockholm 2001, p. 3.
- 13 Som Beck-Nielsen siger i *Ildfisk*-interviewet: »[jeg] forsøger at placere mig eller ham i en slags uafgørlighedzone, så man aldrig kan sige præcis, hvad han er eller i hvilken kategori – virkelighed, fiktion og så videre – han hører hjemme. Sindø loc.cit., p. 21.
- 14 clausbeck-nielsen.net: *Selvmordsaktionen*, 2005, pp. 33f.
- 15 Op. cit., p. 34.
- 16 Op. cit., p. 147.
- 17 Op. cit., p. 211.
- 18 Se bl.a. noten op.cit., p. 228.
- 19 Sammenlign også med webadressen <http://binnielsen.com/>, hvor man et stykke tid kunne finde Nielsen som bin Laden lookalike, men også som én, der – som antydnet i adressens trilinguale ordspil – både er Nielsen (som i »Ich bin Nielsen«) og var Nielsen (som i »I have been/bin Nielsen«).
- 20 Op.cit., p. 355f.
- 21 clausbeck-nielsen.net: *Selvmordsaktionen*, p. 359.
- 22 Særligt hvad angår det sidste spørgsmål er Agamben i dialog med Derridas tekst *Force de loi*. Heri skelner Derrida bl.a. mellem lov og retfærdighed, hvor en grundlæggende forskel består i, at retfærdighed i modsætning til lov er fundamentalt indekonstruktibel. Jf. også dansk oversættelse af Derridas artikel in Henrik Skov Nielsen, Helle Porsdam og Karen-Margrethe Simonsen (red.): *Lov og litteratur*, Århus 2007.
- 23 For Agamben er Guantanamo et kroneksempel på en zone af undtagelsestilstand, hvor normale love, retsprincipper og menneskerettigheder er sat ud af spil. Ved at tale om »illegale kombattanter« placerer man fangerne i en retsløshed.
- 24 <http://www.turbulens.net/nielsenogbolt/dervinkestilmig/>
- 25 Undtagelsestilstanden er ligeledes en af årsagerne til, at de såkaldte slyngelstater for fx Derrida ikke klart lader sig afgrænse fra »almindelige« stater. Det har han skrevet om især i *Voyous*, Paris 2003 (engelsk udgave *Voyous*, Stanford, Cal. 2005) og i *Filosofi i terrorens tid*, Kbh. 2005, hvor han taler om visse landes åbenlyse »forsømmelser« af de forpligtelser, som internationale institutioner pålægger de lande, der tilslutter sig deres vedtægter (p. 129). For Carl Schmitt – og i forlængelse heraf for Agamben – er den suveræne den person eller

instans, der har det i sin magt at erklære undtagelsestilstand. Sammentænkes Derridas og Agambens analyser på dette punkt, bliver det nærliggende at se USAs bestandige overskridelser af sådanne resolutioner og bestandige »forsømmelser« som »suverænitetstegn« . I givet fald er det formentlig en fejlagtig analyse at fortolke dem, som var de primært *midler* til at opnå andre *mål*. Overskridelserne synes også at have det primære selvstændige mål at placere USA *som* undtagelsen – som undtagelsestilstandens regent. Samtidig bruges det bemærkelsesværdige begreb »American exceptionalism« ofte til at forsvare den ide, at USA er en undtagelse i forhold til resten af verden, og at helt særlige forhold gør sig gældende og betyder, at USA ikke med nødvendighed er forpligtet til at respektere menneskerettigheder, at tilslutte sig internationale resolutioner, FN-aftaler osv. – ja endog til tider som retfærdiggørelse af territorial ekspansion.

- 26 Nicholas Royle: »Jacques Derrida's Language (Bin Laden on the Telephone)« in *Mosaic*, 39/3 (2006), p. 188. Jvf. også A.J.P. Thomson: »What's to Become of »Democracy to Come«?« in *Postmodern Culture* Volume 15, Number 3 (May 2005) og i tillæg til de nævnte værker af Derrida, *Voyous* og *Filosofi i terrors tid* (se note 25), også bogen *Religion*, Stanford, Calif. 1998 (med Gianni Vattimo), hvor Derrida i artiklen »Faith and Knowledge: the Two Sources of 'Religion' at the Limits of Reason alone« introducerer begrebet.
- 27 A.J.P. Thomson: »What's to Become of »Democracy to Come«?« in *Postmodern Culture*, Volume 15, Number 3, (May 2005).

